

že byl „pro tak mnohý obor pracovníkem právě prvním“, a ironicky dodává: „Velká to arci vina a zcela jeho vina – mohl počkat, až bude mít předchůdce.“

Josef Uher

/ 1880 - 1908 /

Prozaik, výrazný představitel tzv. bosácké literatury u nás, blízké raným povídkám M. Gorkého. Poučen tvarovými výboji umělecké moderny z konce století, utvářel si svůj vlastní bohatě expresivní projev, jímž chtěl promluvit za nepokořené, byť převážně hořké sebeuvědomění lidí ocitajících se na okraji společnosti i života.

Narodil se 14. 12. 1880 v Podolí u Tišnova jako syn domkáře a tkalce, později dělníka na trati. Z neradostných domácích poměrů se snažil uniknout zvoleným učitelským povoláním. Vychodil měšťanskou školu v Tišnově, potom vystudoval, tísněn nadále chudobou, učitelský ústav v Brně. Po maturitě učil (1900–05) na různých školách v okolí Brna, naposledy ve Vranově; tehdy odešel ze zdravotních důvodů předčasně na odpočinek. Několik let byl nemocen tuberkulózou, již nakonec 5. 12. 1908 v Brně podlehl.

Po raných básnických pokusech v duchu lidové tvorby, vesměs neuveřejněných, debutoval Josef Uher r. 1901 verši *Ostrov mrtvých* a prózou *Stín*, které dosvědčují vliv dekadence a symbolismu. V témž roce vydal zcela odlišné, svérázem moravské vesnice a folklórem inspirované povídky *Maškarádi* a *Loučení, loučení*. Od poloviny r. 1902 začal publikovat v Moravské orlici a v Lidových novinách povídky, které sice v jednotlivostech připomínají starší venkovskou prózu, zejména motivy sociálních rozporů na vesnici, objevují však nový pohled na ně. Vyznačují se autorovým důvěrným spřízněním s těmi, které tradiční vesnice odvrhla nebo kteří se s ní sami rozešli, dávající přednost ničím nezajištěnému tuláctví před ústrky a ponížením, plynoucími z majetnických vztahů mezi lidmi. Z mnoha povídek ze života rodného Svratecka, z prostředí těžké práce a bídy venkovských bezzemků, tkalců i lidí bez domova, a také z povídek o trpkých letech dětství a dospívání sestavil Uher po přísném výběru svou první knihu *Kapitoly o lidech kočovných a jiná próza* (1906). Celá její první část je věnována postavám tuláků, vyskytujících se v české literatuře do té doby jen okrajově, oslavených nyní v jejich bezstarostné chudobě, v přirozené, neotupené vnímavosti, v družnosti a touze po svobodě. Uher dobře ví o stinných stránkách jejich života a též o marnosti jejich individuální vzpoury proti mocným. Jestliže se přesto vžívá do jejich vylučného světa

a přizpůsobuje jej k svému obrazu, činí tak proto, že mu tento svět při veškeré své problematičnosti představuje hodnoty lidsky platné, pro něž není v současné společnosti místo.

Uhrovo osobité pojetí tulácké tematiky je založeno na srážce a prolínání dvou napohled protichůdných tendencí: věčné kresby svérázných postav, projevujících se vlastním způsobem myšlení a řeči (např. živě názorné, ale též potouchlé vyprávění „princovo“ v úvodní povídce *Setkání*), a naproti tomu autorova vypjatě subjektivního, citově hodnotícího přístupu, který se promítá i do zobrazení a promluv postav (např. patetické Michejovo vzývání svobody v závěrečné *Pastýřské písni*). Uher zdynamizoval vztah mezi autorským vyprávěčem a postavami, znejistil hranici mezi nimi ve výběru slov, ve spádu vět, v rozbujelé obraznosti, v mísení složek epických, lyrických a reflexivních, ve všudypřítomné ironii, překonávající trpký tón obžaloby či soucitu. Nápadná je dialogičnost jeho prózy, která se uplatňuje i tam, kde nejde o rozmluvu jednajících postav, ale o navázání pomyslného rozhovoru mezi autorem a postavami nebo čtenářem, a dokonce o samomluvu, kterou autor sdílí se svými postavami, opět tak, že je nesnadné obojí od sebe rozlišit. Tyto prostředky, zpochybňující a relativizující jistotu tradičního realistického podání, nejsou samoúčelným artistním doprovodem Uhrových sociálních obrazů, nýbrž výrazem autorova bytostného zaujetí pro zvolené náměty. Nad svými vydědenci, lidmi poníženy krutostí a trapností životních poměrů, postiženými nemocí, zmrzačenými tělesně nebo mravně, klade si Uher otázku, nevyslovenou přímo, ale v naléhavosti celého tohoto složitého výrazu: zda člověk dokáže obstát v bídě života, aniž podlehne bolesti nebo pocitům hořkosti, zlu, jež ho obklopuje, aniž se odcizí sám sobě, ostatním lidem, přírodě a věcem kolem sebe. Toto vnitřní, sebezpytující téma, zřetelnější v druhé knize drobných črt a básní v próze (*Má cesta*, 1907), nijak neoslabilo ostrost Uhrovy sociální kritiky, dalo jí pouze zcela určitý ráz. To znovu dosvědčila poslední Uhrem připravená kniha *Dětství a jiné povídky* (1909), zejména její první povídka *Stav*, v níž je viděna ubíjející práce domácích tkalců v perspektivě bystré dětské vnímavosti i zvláštního, s ní se rodícího sarkastického humoru. Směs usvědčující věcnosti s lyrickou nebo ironickou expresí, živě viděných a náladově cítěných detailů se symbolicky zhuštěnou obrazností, směřující k podobnosti, charakterizuje – s různým výsledkem v jednotlivostech – velké množství převážně prozaických prací zachovaných v Uhrově pozůstalosti (vydal ji ve dvou dílech r. 1910 a 1913 M. Hýsek); jsou to hlavně *Anekdoty*, svědčící o Uhrově smyslu pro možnosti aforistické formy, *Zápisky z nemocnice* a nedokončený povídkový cyklus *Bratránci*, jenž měl být zřejmě přímým pokračováním Kapitol o lidech kočovných.